

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет –
Департман историја, Ниш

DOI 10.5937/kultura1650012D
УДК 321.17:929 Стефан Немања
321.17:929 Манојло Комнин
821.14'04.09

прегледни рад

НЕ СВЕДОЧИ ЛАЖНО НА БЛИЖЊЕГА СВОГА

МАНОЈЛО КОМНИН И СТЕФАН НЕМАЊА У ДЕЛИМА ВИЗАНТИЈСКИХ БЕСЕДНИКА XII ВЕКА

Сажетак: *Рад настоји да прво одреди значење појма лаж и појмове изведене од њега. Осврће се и на схватање лажи у хришћанству, као темељу европске цивилизације, односно у нововековној философији. И док хришћанство прави оштру разлику између истине и лажи, дотле философија ову поделу релативизује и обемишљава (Шопенхауер). Рад потом наводи опис односа Манојла Комнина и Стефана Немање у беседама Константина Манасија и Евстатија Солунског. Оба беседника уздижу Манојла, да би га у једном тренутку изједначили са Богом. Немањи пак дају епитете који се углавном вежу за Сотону. Насупрот њима Стефан Првовенчани када пише Житије своје оцу, лепим бојама описује и цара Манојла. Последице царевих освајања су убрзало нестале нестанком Византије, а дело великог жупана територијално проширење, стицање независности, оснивање Хиландара је наставило да траје. На крају Немања је и постао светитељ, што Манојло није. Закључено је да лаж изречена од силних и моћних не траје вечито.*

Кључне речи: *цар Манојло Комнин, велики жупан Стефан Немања, Константин Манасија, Евстатије Солунски, лаж, лажно*

На самом почетку рада, требало би да одредимо могуће значење појма у контексту који је предмет интересовања. У

овом случају, то је појам – лаж, као и појмови који се изводе из њега.

У речнику ЈАЗУ наводи се да је ова реч прасловенска, што указује да су свест о томе шта је лаж имали Словени још у својој прапостојбини. Под њом се подразумева: да оно што је речено није истина и да онај који је изговара има свест о томе, да је нешто супротно од истине, да јој је циљ да превари друге, који поверују у њу. Она се супротставља Богу у изреци – сан је лажа, а Бог је истина. Појам лажан објашњен је на примеру: када се о чељадету говори оно што није. Лажљиви људи не иду у Рај. Од лажи се, лажју не ослобађа. Они који говоре лажи о некоме, називају се охоли.¹

Речник САНУ такође даје своје тумачење лажи. Осим неких већ изнетих примера, наводи се да је лажан онај: који свесно, намерно износи нетачност, који не одговара стварности, погрешан, нетачан, изазван неискреним мислима и осећањима. Појављује се и израз лаженоша – за оног који преноси лажи, а ми бисмо додали – не мора то чак ни свесно да чини. Такође, наводи се и појам лажикати, односно говорити неком да лаже. Због лажи се у народном веровању сматрало да се добија и плик на језику, тако да када се неком каже да има плик на језику, говори му се да лаже.²

Речник српског језика, који је издала Матица српска, каже да је лаж намерно, свесно, изречена нетачност, неистина, обмана, превара. Појам лажан значи нешто или неког погрешно, нетачно приказати.³

У Филозофском речнику лаж је одређена као тврдња супротна истини, а износи се са намером да се други доведе у заблуду.⁴

У „Правној енциклопедији” појављује се неколико појмова који се односе на лаж: лажни исказ, лажни новац, лажна исправа, лажно представљање и лажно пријављивање. Све наведене радње спадају у кривична дела. Лажни исказ може дати сведок, вештак, тумач, преводац. Лажан је исказ који не одговара истини, односно којим се потврђује постојање чињеница за које се објективно зна да не постоје или

1 Anonim, Laž - lažan, u: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio 5, kipak – leken*, obradio Budmani, P. (1980), Zagreb: JAZU, str. 935-938.

2 Лаж – лажно, у: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 11. кукутка – маква, (1981), Београд: САНУ Институт за српскохрватски језик, стр. 168-173.

3 Лаж – лажно, у: *Речник српског језика*, редиговао и уредио Николић, М. (2007), Нови Сад: Матица српска, стр. 623-624.

4 Zenko, F. Laž, u: *Filozofijski rječnik, treće dopunjeno izdanje*, redakcija Filipovića, V. (1989), Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, str. 187.

за чињенице које се зна да постоје али се негира њихово постојање или се прећуткују истините чињенице. Лажан исказ је лажан и када је делимично лаж.⁵

У литератури која се бави менаџерским кодом, појављује се тип менаџера који се назива лажним вођом. Он је одређен као неко ко има идеје око којих окупља присталице и успоставља систем који, када се покрене, не даје резултат. Основни проблем је у томе што он не зна у чему се састоји посао, односно, он не зна свој посао да ради.⁶

У европском друштву последњих двестотине година приметна је релативизација појмова – лаж и истина. Тако се Наполеону Бонапарти приписују речи *историја је низ лажних са којима смо се сложили*,⁷ а Хенрију Форду „целокупна званична историја је гомила бесмислица”.⁸ Ипак, највећу негацију истине досегао је Артур Шопенхауер у свом делу Еристичка дијалектика. Он је у овој књизи дао тридесет и осам упутстава како да се лаже, да би се победило у полемици.⁹ Питање моралности, односно неморалности тј. лажи, очигледно се није ни постављало за Шопенхауера. Било је беспредметно.

Европа је задњих седамнаест векова хришћанска, па то наводи да тумачење, односно осврт на лаж потражимо у Библији.

Лаж је забрањена и у Старом¹⁰ и у Новом завету.¹¹ У Старом завету, ђаво се назива лажним духом.¹² Христос у Новом завету даје целовитију слику односа ђавола и лажи када говори својим противницима: *ваш је отац ђаво; ... он је крвник људски од почетка, и не стоји на истини; јер нема истине у њему; кад говори лаж, своје говори: јер је лажна и отац лажи*.¹³

5 Lažni iskaz – lažno prijavljivanje, u: *Pravna enciklopedija 1 A – NJ*, redaktor Blagojević, T. B. (1989), Beograd: Savremena administracija, str. 711-718.

6 Ivošević, S. (2010) *Menadžersko – liderski kod, vodič za poznavanje sebe, ljudi, sistema i situacija*, Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka, str. 28.

7 Благојевић, Н. Животи „анђела”, 21. јун 2015, <http://www.fsksrb.ru/fond-strateske-kulture/autorski-tekstovi/zivoti-andjela>.

8 Milosavljević, D. „Celokupna zvanična istorija je gomila besmislica”, 8. februar 2016, <http://losthstory.weebly.com>.

9 Šopenhauer, A. (2007) *Eristička dijalektika ili umeće kako da se uvek bude u pravu objašnjeno u 38 trikova*, Novi Sad: Adresa.

10 Трећа књига Мојсијева, гл. 19, стих 11.

11 Посланица Ефесцима Св. апостола Павла, гл. 4, стих 25.

12 Прва књига о царевима, гл. 22, стих 22.

13 Јеванђеље по Јовану, гл. 8, стих 44.

У Старом завету се посебно скреће пажња на једну врсту лажи. Наиме, Бог је, дајући заповести – законе Мојсију, на Синајској гори, по којима Јевреји треба да се владају, као девету и претпоследњу заповест, рекао: *Не сведочи лажно на ближњега свога.*¹⁴ Дакле, Бог посебно скреће пажњу на ову врсту лажи, свакако имајући искуства са људским родом.

Један од назива за зле људе је и *лажљиви синови*.¹⁵ Свети апостол Павле назива богомрске људе, *опадачима и измишљачима зала*,¹⁶ а на другом месту изјављује да је *грло гроб отворен онима који језиком варају*.¹⁷

Дакле, оно што нам се намеће као закључак је: драма атеизације огледа се и у питању лагања. Док је у религији – хришћанству разлика између истине и лажи темељна вредност, атеизација доводи до релативизације истине и лажи. Да ли то значи да лица којима је религија занимање – свештеници говоре увек истину или мање лажу? Како изгледа лагање, у историјским изворима? За ову прилику изнећемо један по нама занимљив и пажње вредан пример: виђење великог жупана Стефана Немање у делима византијских беседника, који су при том били, важно је истаћи, и високи црквени великодостојници – митрополити.

Византијски писци почевши од Константина VII Порфирогенита,¹⁸ оставили су разна сведочанства о Србима, као народу али и о појединим личностима.¹⁹ Ниједна личност није у толико мери негативно описана као што је то случај са великим жупаном Стефаном Немањом у делима византијских беседника.

Сукоб између Византије и рашког великог жупана Стефана Немање, у то време још удеоног владара, започео је на самом почетку Немањине власти јер је Византија у борби око престола подржавала његовог брата Тихомира. Ни крај грађанског рата није означио почетак добрих односа са

14 Друга књига Мојсијева, гл. 20, стих 16.

15 Књига пророка Исаије, гл. 30, стих 9.

16 Посланица Римљанима Св. апостола Павла, гл. 1, стих 30.

17 Посланица Римљанима Св. апостола Павла, гл. 3, стих 13.

18 Ферјанчић, Б. (1959) *Византијски извори за историју народа Југославије, том II*, Београд: Византолошки институт САНУ.

19 Ферлуга, Ј., Ферјанчић, Б., Катичић, Р., Крекић, Б. и Радојчић, Б. (1966) *Византијски извори за историју народа Југославије, том III*, Београд: Византолошки институт САНУ; Калић, Ј., Ферјанчић, Б. и Радошевић–Максимовић, Н. (1971) *Византијски извори за историју народа Југославије, том IV*, Београд: Византолошки институт САНУ; Максимовић, Љ., Ђурић, И., Ђирковић, С., Ферјанчић, Б. и Радошевић, Н. (1986) *Византијски извори за историју народа Југославије, том VI*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Византијом. Сукоб је добио на снази 1171. године и избио је као рат Византије са једне, и Млечана, Угарске и Србије са друге стране. Но, није дуго трајао. Већ у пролеће 1172. избила је епидемија у млетачкој војсци што је њу избацило из рата. Марта месеца исте године умро је и угарски краљ Стефан III, што је довело до заокрета у спољној политици ове државе. Србија је остала сама да ратује наспрам Византије. Цар Манојло Комнин је убрзо кренуо у поход на њу из Сердикe. Свестан да је покушај оружаног отпора унапред осуђен на пропаст, велики жупан је затражио преговоре са царем о обустави сукоба.²⁰ Манојло је пристао, али је и Немања морао да пристане на његове, крајње неповољне услове. У складу са њима, велики жупан изашао је пред цара гологлав, голих руку до лаката, бос, са конопцем везаним око врата, са мачем у руци.²¹ Избегао је војни пораз али није избегао предају.

Цару сама предаја није била довољна. Одлучио је да великог жупана поведе у своју престоницу и да га у тријумфалној поворци кроз Цариград спроведе као заробљеника.²² То није био први случај да је цар Манојло некога на тај начин понизио. Тако је поступио и према антиохијском кнезу Рајналду. Кнез је, као и Немања после њега, као поражена страна, стигао у царев логор гологлав, бос, са конопцем око врата, носећи мач у левој руци. Манојло је понизио и јерусалимског краља. Наиме, приликом уласка у Антиохију 1159. године, цар је јахао на коњу са свим својим инсигнијама, док је јерусалимски краљ био у тој истој поворци, али далеко иза њега и без икаквих инсигнија. Антиохијски кнез је био додатно понижен још више од краља: ходао је поред цара и његовог коња држао за стреме.²³

Манојлов поход против Немање је описан у делима историчара Јована Кинама²⁴ и Никите Хонијата,²⁵ али и у беседама

20 Калић, Ј. Српски велики жупани у борби са Византијом, у: *Историја српског народа, прва књига, од најстаријих времена до Маричка битке (1371)*, уредник Ђирковић, С. (1981), Београд: Српска књижевна задруга, стр. 210-211.

21 Калић, Ј., Ферјанчић, Б. и Радошевић–Максимовић, Н. нав. дело, стр. 103.

22 Исто, стр. 209-214.

23 Острогорски, Г. (1983) *Историја Византије*, Београд: Просвета, стр. 362-363.

24 Калић, Ј., Ферјанчић, Б. и Радошевић–Максимовић, Н. нав. дело, стр. 101–104.

25 Исто, стр. 147-148.

Константина Манасије²⁶ и Евстатија Солунског.²⁷ Устанак, његов ток и предаја насликани су и на фрескама у Цариграду.²⁸ Беседа се одређује као проповед, хомилије, панегирик, слово, а што би се могло најједноставније објаснити као свечани говор у част некога или нечега, што подразумева и претерано хваљење.²⁹

Константин Манасија се, иначе, сматра једном од најзначајнијих личности литературе и књижевности XII века. Био је члан дипломатских мисија цара Манојла Комнина да би се затим замонашио. Прво је постао епископ, а потом и митрополит Навпакта. Аутор је хронике која је почињала од стварања света и допирала до 1081. године, а која је половином XIV века преведена на словенски језик. Великог жупана Стефана Немању спомиње и износи своја запажања о њему у панегиричком говору посвећеном Манојлу Комину 1173. године.³⁰

Опис великог жупана даје се самостално али и повлачењем паралела са царем Манојлом, који се супротставља Немањи. Цар се назива Христовим помазаником, изабраником, великим и славним победником, чак га писац назива и свевишњим иако је то појам који се користи за Бога. О физичким особинама цара, Манасија каже да има несавладиву, непобедиву, челичну, десницу.³¹ Он је ватрен, крилат, брз, сејач страшне смрти који читаве градове са земљом срањује.³²

Пишући о њима двојици каже да, ако Немања покуша побећи, биће ухваћен и стићи ће га царева стрела; сакрије ли се у мраку, ватром ће бити спаљен. Цар је лекар који Немањи даје благи лек да га излечи од гнојне ране. Цар обрезаује рану и спаљује је усижаним железом.³³ Цар воли да се шали, па писац за Немању каже: *Плећати бик, да и под малим бичем, равно путем иде.*³⁴ Неуспело скривање у мраку треба да покаже да цар види и у таму. Та гнојна рана је, подсетимо се, жеља Немањина за самосталношћу сопствене државе, а спаљивање ране – спречавање гангрене, шта је друго до спречавање да његова држава добије независност. Плећати бик, је

26 Исто, стр. 209-214.

27 Исто, стр. 218-220.

28 Исто, стр. 220.

29 Трифуновић, Ђ. (1990) *Азбучник српских средњовековних појмова*, Београд: Полит, БИГЗ, стр. 28, 232-234, 323-326, 364.

30 Исто, стр. 207-208.

31 Исто, стр. 213.

32 Исто, стр. 214.

33 Исто, стр. 212.

34 Исто, стр. 214.

свакако алузија на Немањин изглед, али и на то какав третман Немања има у очима царевим. Мали бич, који наводи бика да иде правим путем треба да покаже како се Немања да лако укротити.

Но, то Манасији није довољно. Он Немању назива: шкорпионом, мрачњаком, потајним одметником и варварином, затим разбојником, тврдоглавцем, змијом, отпадником, окорелим робом, коровом, надувенком, охолом, незграпним старцем, рђом. Сем тога, каже, да се држао одметништва, имао зле намере, свакако према цару, који друге подстиче на непријатељство према Византији. Описујући његово спровођење у Цариград и боравак у заробљеништву, Манасија каже да је Немања звер коју је цар затворио у кавез. Једини појам који користи за њега, а који није увредљив је плећат човек.³⁵

Ништа мање нису занимљива ни поређења која прави. Наводи да је велики жупан лављу кожу замењивао лисичјом тј. борбу је замењивао лукавством, односно преговорима, затим Немању одређује као оштрозубог вепра који бучно грокће. Пореди га чак и са мајмуном. Наиме, коментаришући неуспео устанак и предају Немањину, Манасија наводи пословицу „стари се мајмун не хвата у мрежу”, да би затим додао „хвата се, временом, хвата”.³⁶ Осим поређења са животињама пореди га и са људима нпр. са фараоном који се супротстављао Мојсију.³⁷

Када се упореди опис цара и великог жупана, јасно је да негативне квалификације које су бројне, као и негативна и увредљива поређења, треба да буду у функцији уздизања цара Манојла. Нагласак је очигледно на супротности која, за Манасију, постоји између њих двојице и чему он посвећује изузетно велику пажњу. Док цара чак назива свевишњим – епитетом који се користи само за Бога, дотле великог жупана назива змијом, тј. оном животињом у чијем облику се ђаво први пут приказао човеку. Дакле, разлика између цара и великог жупана је колика и између Бога и ђавола.

Евстатије Солунски васпитаван је у Цариграду, у манастиру Св. Еуфимије. Био је ђакон цркве Св. Софије у Цариграду, затим професор на патријаршијској високој школи, што је повлачило за собом звање мајстора ретора. Лични је пријатељ са Манојлом Комнином. Црквену каријеру наставио је као митрополит Солуна. Писао је коментаре античких дела

35 Исто, стр. 209, 211-214.

36 Исто, стр. 211.

37 Исто, стр. 212.

нпр. *Илијаде* и *Одисеје*, а након доласка у Солун и панегиричке говоре. О Стефану Немањи пише у говору посвећеном Манојлу 1175. године.³⁸

Српском великом жупану посвећује много мање пажње од свог претходника и, за разлику од Манасије, не гради његов лик на супротности са Манојловим. Треба рећи и да му је Немања измаио сјајне речи,³⁹ јер га је задивио својом висином и наочитим изгледом.

Но, и поред тога, назива га одбеглим робом. Каже да је нешто страхом, а више ранама преваспитан на добро.

Највећи део описа Немање и Манојла у беседи Евстатија Солунског, приказан је кроз причу у којој се велики жупан сакрива од свога господара, да би затим тражио да га види, као неко ко из мрака бежи на светлост – Сунце. Византијски цар га благонаклоно прима и даје му милост као господар. Тако да Немања, који није смео ни по сопственој земљи да гази безбедно, сада гази царицом градова, радостан што га гледа цар. Ропски је покоран цару и, при том, сам је себи јемац и сведок.⁴⁰

Иако се може чинити на први поглед да се Евстатијев однос према Немањи не разликује од Константиновог то ипак није тачно. Мора се наиме, имати у виду да он пише беседу у којој се придржава византијске идеологије. То да је Манојло господар Немањин је чињеница, приказивање Манојла као Сунца, последица је византијске идеологије, милост Манојлова је такође чињеница. Изјава да није смео слободно да хода по својој земљи односи се на чињеницу да би по њој био гоњен од Манојла, међутим, Немања се предао па није ни дошао у ту прилику. То да је у Цариграду у поворци, је такође чињеница. Да је Немања био одбегли роб, да је ранама, а не страхом преваспитан, указивало би да је Немања мучен након заробљавања, о чему други извори ћуте, да је Немања радостан што гледа Манојла, свакако су претеривања Евстатијева која могу бити разумљива за беседу. Последње што каже је да је Немања сам себи јемац и сведок, што можемо схватити као похвалу Немањи. Немања није слао неког другог да буде његов јемац, нико други није био ни сведок јемства, већ он у оба случаја.

Према томе, његов опис, иако на моменте нетачан и претеран, у основи је већим делом констатовање чињеница.

38 Исто, стр. 215-217.

39 Исто, стр. 218.

40 Исто, стр. 219.

Овај устанак, његов ток и предаја забележени су и на сликама. Данас се претпоставља на фрескама у Великој палати у Цариграду. Евстатије Солунски наводи да је велики жупан доведен да лично гледа ове представе и да их је гледао са одобравањем, а фрескописцу је једино замерио што уз његово име није дописао роб.⁴¹

И Константин и Евстатије пишући беседу, како то захтева сам карактер беседе морали су да хвале Манојла, а лично образовање им је омогућило да то раде у метафорама. При том су обојица били митрополити и као такви морали су да имају на уму претпоследњу по редоследу, али не и по значају, Божију заповест – не сведочи лажно на ближњег свoga. То су ипак урадили на неједнак начин. Манасија, повређен Немањиним устанком, осветнички га приказује у најгорим бојама, што га доводи до кршења Божије заповести, док Евстатије остаје много умеренији, чак донекле Немањи одаје признање.

Када би нам о великом жупану Стефану Немањи били сачувани само говори ове двојице митрополита, беседника, ми бисмо о Стефану Немањи могли да стекнемо углавном лажну представу. У најбољем случају једнострану.

Међутим, о њему су сачувани и други подаци у делима Св. Саве, Стефана Првовенчаног, Доментијана, Теодосија, да споменемо само српске ауторе. Ови аутори пружају о њему сасвим другачију слику.

При том, нико од српских писаца сукоб великог жупана са царем ни не спомиње. Предају, која је омогућила да се спасу животи његовим војницима, а то је управо оно што је учињено пре њега дукљански кнез Владимир предајући се бугарском цару Самуилу⁴² и што је допринело стварању кнежевог светитељског култа⁴³ а која би сигурно помогла стварању Немањиног култа, као догађај, нико није забележио.

Ипак, српски извори бележе цара Манојла. Спомиње га Стефан Првовенчани у Житију које је посветио свом оцу. Спомиње сусрет цара Манојла и удеоног владара Немање, приликом које је Немања добио од цара пољубац, царски сан и Дубочицу, с тим да Дубочицу могу наследити само његови

41 Исто, стр. 220.

42 Кунчер, Д. (2009) *Gesta regum Sclavorum, том I*, Београд, Никшић: Историјски институт, манастир Острог, стр. 124-125.

43 Ђекић, Ђ. Библијски мотиви у повести (гести или житију) о Јовану Владимиру, у: *Тематски зборник радова, Научни скуп Српски народ на Балканском полуострву од VI од XX века одржан у Нишу 19. септембра 2013. године*, приредио Недељковић, С. (2014), Ниш: Филозофски факултет, стр. 57.

синови, али не и сродници. Цара Манојла назива богољубивим, који је са царском љубављу примио и пољубио Немању. Немања са своје стране хита у сусрет цару. На крају Стефан Првовенчани додаје да су Немању цареви љубили.⁴⁴ Може се приметити да писац житија, није одабрао причу о сукобу са царем да би на њој градио лик Немањин, већ причу и лик гради на сцени о њиховој сарадњи и међусобној љубави. У Житију које је требало да увелича новог светитеља Манојло добија епитет богољубиви, а стиче се утисак да су он и Немања били у најбољим могућим односима.

Прошле су године од Немањиње предаје и његовог одвођења у Цариград. Умро је цар Манојло, умро је и Стефан Немања. Цар је успео да прошири границе царства на западу, на рачун Рашке, Угарске. На истоку је потчинио Јерменију, Атнихијску кнежевину, потчинио му се и јерусалимски краљ Балдуин III. Резултат ових освајања је била изолована и економски исцрпљена Византија. Сем тога, двадесет и четири године након Манојлове смрти, Византијско царство је нестало.⁴⁵

Судбина великог жупана је била другачија. Након смрти цара Манојла, он је проширио своју државу.⁴⁶ Иако је доживео пораз у бици на Морави 1190. године од цара Исака II Анђела, успео је да оствари знатне добитке. Прво, држава му је постала независна. Византија је понудила, а велики жупан је прихватио да се његов средњи син, Стефан, ожени сином византијског цара – Евдокијом. Иако је српска држава симболично потчињена Византији, у стварности је порастао углед Стефану Немањи и његовој породици. Немањи су призната освајања у Дукљи и према Великој и Јужној Морави.⁴⁷ Када је Исак изгубио престо, а нови цар, Евдокијин отац, Алексије III Анђео је свом зету Стефану дао титулу севастократора и обезбедио му да наследи престо. Тиме је Немањин син, постао први српски владар коме је таст византијски цар.⁴⁸

44 Стефан, П. (1988) *Сабрани списи*, приредила Јухас-Геогријевска, Љ., Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, стр. 65.

45 Острогорски, Г. нав. дело, стр. 365-370.

46 Стефан, П. нав. дело, стр. 72-73.

47 Калић, Ј. Борбе и тековине великог жупана Стефана Немање, у: *Историја српског народа, прва књига, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, (1981), Београд: Српска књижевна задруга, стр. 259-260.

48 Ђирковић, С. Унутрашње и спољне кризе у време Немањиних наследника, у: *Историја српског народа, прва књига. Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, (1981), Београд: Српска књижевна задруга, стр. 263-264.

Ни силаском са престола Немањин успешни животни пут се не завршава. Са сином Савом, оснива Хиландар у Светој Гори. До тада су, од православних народа свој манастир тамо имали Грци, Бугари, Руси и Грузијци. Овом списку народа, захваљујући и Немањи и његовим синовима, придодати су и Срби. Одобрење и повељу о оснивању и правном статусу манастира издаје им византијски цар Алексије III Анђео. Хиландар је тако постао царска лавра и добио од цара дозволу да сам бира свог игумана.⁴⁹

Када је Немања умро као монах Симеон, први који су му певали били су Грци како његов син Сава, назива Византинце. Симеон је постао светитељ осам година после смрти. Његово тело, цело и неповређено, Сава је пренео у Студеницу. Тако је Немања – Симеон постао и светитељ, а из његових моштију потекло је миро.⁵⁰

Тек тада се завршио животни круг великог жупана. Царево дело, кога су беседници неизмерно хвалили, називали га и свевишњим, који је понижавао и друге (анитохијског кнеза, јерусалимског краља) релативно брзо је нестало. Светитељ није постао никада.

Велики жупан, који је лажно представљан и поређен чак и са змијом, оном змијом која симболише ђавола, надживео је себе. Државу, која је још за његовог живота постала независна, његови наследници су још више проширили, стабилизovali и прославили. Он сам је након смрти канонизиран под именом Св. Симеон Мироточиви. Више од тога није могао да постане.

Онај који га је понизио као српског владара и код Срба је остао забележен лепим речима – као богољубиви цар, који поштује и уважава друге, награђује мудрост својих суседа.

Тако су речи Манасије беседника, митрополита, које су имале за циљ да унизе Стефана Немању, до највећих могућих граница, да га омаловаже, исмеју, једном речју да униште његов лик морално, промашиле свој циљ. Лажју циљ није остварен. Показало се још једном да оно што је изистински вредно, ниједна лаж, ниједно омаловажавање, не може

49 Доментијан, *Живот Светога Саве и живот Светога Симеона*, превод Мирковић, Л., приредила Маринковић, Р. (1988), Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, стр. 87-93.

50 Ђоровић, В. (1928) *Списи Св. Саве*, Београд – Сремски Карловци: СКА, стр.171-173; Стефан, П. нав. дело, стр. 87-89; Благојевић, М. и Медакковић, Д. (2000) *Историја српске државности, књига I, Од настанка првих држава до почетка српске националне револуције*, Нови Сад: САНУ огранак у Новом Саду, Беседа, Друштво историчара Јужнобачког и сремског округа, стр. 128.

трајно уништити. Оно што вреди, увек нађе начина да засија пуним сјајем, макар и после извесног времена.

Беседник, јавни (*културни*) радник, митрополит, показало се, да је добро овладати науком која се у Срба зове лажовлук.⁵¹ А хваљени цар, који је добио епитет за живота који се даје само Богу, постао је оно, што би се српски рекло лажни светац.⁵²

А ако бисмо требали да одговоримо на питање да ли је велики жупан, био лажни вођа или не, можемо да одговоримо да је његово наслеђе, његова светородност, његова династија дала довољно убедљив одговор.

Не можемо, а да се не присетимо да је цар Давид у својим псламима, молио Бога да га заштити од људи који су од овога света.⁵³

ЛИТЕРАТУРА:

Благојевић, Н. Животи „анђела”, 21. јун 2015, <http://www.fsksr.rs/fond-strateske-kulture/autorski-tekstovi/zivoti-andjela>

Благојевић, М. и Медаковић, Д. (2000) *Историја српске државности*, књига I, Од настанка првих држава до почетка српске националне револуције, Нови Сад: САНУ огранак у Новом Саду, Беседа, Друштво историчара Јужнобачког и сремског округа.

Ђекић, Ђ. Библијски мотиви у повести (гести или житију) о Јовану Владимиру, тематски зборник радова, Научни скуп *Српски народ на Балканском полуострву од VI од XX века* (2014), Ниш, стр. 53-70.

Ivošević, S. (2010) *Menadžersko – liderski kod, vodič za poznavanje sebe, ljudi, sistema i situacija*, Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka.

Калић, Ј. Српски велики жупани у борби са Византијом, у: *Историја српског народа, прва књига. Од најстаријих времена до Маричка битке (1371)*, (1981) Београд: Српска књижевна задруга, стр. 197-211.

Калић, Ј. Борбе и тековине великог жупана Стефана Немање, у: *Историја српског народа, прва књига. Од најстаријих времена до Маричка битке (1371)*, (1981), Београд: Српска књижевна задруга, стр. 251-262.

Miloslavjević D. „Celokupna zvanična istorija je gomila besmislica“, 8. februar 2016, <http://losthistorie.weebly.com>.

51 Лажовлук, у: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 11. кукутка – маква, (1981), Београд: САНУ Институт за српскохрватски језик, стр. 173.

52 Исто, стр. 171.

53 Псалам 17, стих 14.

Острогорски, Г. (1983) *Историја Византије*, Београд: Просвета.

Ристић, С. (2004) *Чему све ово? Размишљања о животу и човеку*, Ниш: Просвета.

Ђирковић, С. Унутрашње и спољне кризе у време Немањиних наследника, у: *Историја српског народа, прва књига. Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)* (1981), Београд: Српска књижевна задруга, стр. 263-272.

Šopenhauer, A. (2007) *Eristička dijalektika ili umeće kako da se uvek bude u pravu objašnjeno u 38 trikova*, Novi Sad: Adresa.

Pravna enciklopedija 1 A – NJ, redaktor Blagojević, T. B. (1989), Београд: Savremena administracija.

Речник српскога језика, редиговао и уредио Николић, М. (2007), Нови Сад: Матица српска.

Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књ. 11. кукутка – маква, (1981), Београд: САНУ Институт за српскохрватски језик.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio 5, kipak – leken, obradio Budmani, P. (1980), Zagreb: JAZU.

Filozofijski rječnik, treće dopunjeno izdanje, redakcija Filipovića, V. (1989), Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Трифуновић, Ђ. (1990) *Азбучник српских средњовековних појмова*, Београд: Нолит, БИГЗ.

Извори:

(1950) *Свето писмо Старог и Новог завета*, Стари завет превео Ђура Даничић, Нови завет превео Вук Стефановић Караџић, Њујорк – Лондон: Савет библијских друштава.

Доментијан, *Живот Светога Саве и живот Светога Симеона*, превод Мирковић, Л., приредила Маринковић, Р. (1988), Београд: Просвета, Српска књижевна задруга.

Списи Св. Саве, издао их Ђоровић, В. (1928), Београд – Сремски Карловци: СКА Дела старих српских писаца књ. 1.

Калић, Ј., Ферјанчић, Б. и Радошевић-Максимовић, Н. (1971) *Византијски извори за историју народа Југославије, том IV*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Кунчер, Д. (2009) *Gesta regum Sclavorum, том I*, Београд, Никшић, Историјски институт, манастир Острог.

Максимовић, Љ., Ђурић, И., Ђирковић, С., Ферјанчић, Б. и Радошевић, Н. (1986) *Византијски извори за историју народа Југославије, том VI*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Стефан, П. (1988) *Сабрани списи*, приредила Јухас-Георгијевска, Љ., Београд: Просвета, Српска књижевна задруга.

Ферјанчић, Б. (1959) *Византијски извори за историју народа Југославије, том II*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Ферлуга, Ј., Ферјанчић, Б., Катичић, Р., Крекић, Б. и Радојчић, Б. (1966) *Византијски извори за историју народа Југославије, том III*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Ђорђе Ђекић

University in Niš, Faculty of Philosophy – Department of History, Niš

THOU SHALL NOT BEAR FALSE WITNESS AGAINST

MANUEL KOMNENOS AND STEFAN NEMANJA IN THE
WORKS OF THE 12TH CENTURY BYZANTINE RHETORICIANS

Abstract

First, the paper tries to establish a meaning of the concept of falsehood and the deriving notions. There are references to understanding of falsehood in Christianity as the foundation of the European civilization i.e. of the modern and contemporary philosophy. And while Christianity makes a clear cut distinction between falsehood and truthfulness, philosophy renders this distinction relative and meaningless (Schopenhauer). Further on, the paper portrays a relationship between Manuel Komnenos and Stefan Nemanja as given in the texts of Constantine Manasses and Eustace of Salonika. Both of them celebrate Manuel up to a point where they compare him with God. On the other hand, Nemanja is attributed epithets related to Satan. Contrary to that, when writing his father's biography, Stefan the First Crowned portrays the Emperor Manuel in good light. The consequences of the Emperor's conquests soon disappear when the Empire ceases to exist, while the Grand Prince's feats – the territorial expansion, winning independence and founding Hilandar remain. In the end, Nemanja becomes a saint, while Manuel does not. The final conclusion is that a falsehood uttered by the powerful and dominant does not last forever.

Key words: *Emperor Manuel Komnenos, Grand Prince Stefan Nemanja, Constantine Manasses, Eustace of Salonika, falsehood, false*